Diskuse

Neschopnost rozpoznat situaci?

Nad knihou Jaroslava Meda

Pavel Baloun

Největší problém a tragika pravicových katolíků a ruralistů je v tom, že měli vůči liberální demokracii velmi výrazné výhrady už v průběhu první republiky. Proto jsem ve své knížce podrobně analyzoval také první republiku, aby úvahy těchto katolických autorů měly nějaký kontext, rodokmen. Snad jsem udělal dobře, že jsem do výkladu zahrnul i první republiku. Kdybych totiž vzal jen druhou republiku, tak by někteří lidé vypadali jako blázni. Kritika liberální demokracie je jedna věc, ale těmto autorům nedocházelo, že to, jak psali během 30. let, mělo úplně jiné vyznění po Mnichovu. To je tragické nedopatření, při kterém si tito autoři neuvědomovali, že se jejich texty už četly a interpretovaly jinak.

Jaroslav Med¹

Období druhé republiky se z pohledu českých národních dějin jeví jako pouhá epizoda. Takřka nepostřehnutelná divadelní scéna, jejíž kulisy připravily neviditelné a všemocné síly: v ponuré atmosféře lze zahlédnout pohyb zjevujících se

1 MED, Jaroslav: Druhá republika byla důsledek sociální krize. In: *Tvar*, roč. 21, č. 17 (2010), s. 4.

stínů a vytrácející se záblesky prudkého světla. Vše záhy pohltí jednolitá temnota. Nastává doba nacistického barbarství.

Jakkoli metaforický výjev jsem právě načrtl, nezdá se mi příliš vzdálen rozšířeným výkladům druhé republiky. „Osudný osmičkový“ rok 1938 patří k nejzákladnějším diskontinuitním zlomům strukturujícím české národní dějiny: ukončuje období výjimečné demokracie ve střední Evropě a počíná periodu brutálního konfliktu a masového vyhlazování. Druhou republiku lze „číst“ jako úvodní kapitolu knihy o německé okupaci českých zemí. Kontinuitní linie se z ní nejčastěji projektuje do Protektorátu Čechy a Morava. Z perspektivy třetí říše pak cesta k ovládnutí Evropy logicky vedla přes okupaci zbytků původní Československé republiky.

Návaznost v historiografickém pojetí nabízí konceptuální promyšlení fenoménu totalitarismu v českých zemích, respektive kořenů komunistické diktatury v Československu. Miloš Havelka v této souvislosti vnímá jako celistvé období ohraničené koncem první republiky (1938) a politickým uvolněním po dvacátém sjezdu sovětských komunistů (1956). V jeho pozadí rozeznává „zatím přehlížený sociální proces, jehož funkcí byla do jisté míry řada (zejména) vnitropolitických událostí oné doby“.² Přestože zdůrazňuje především „pomnichovskou radikalizaci mentalit“, upozorňuje, že zásahy do sociální struktury obyvatelstva započaly již s migrací uprchlíků před nacismem ve třicátých letech, aby v době válečné, a zejména poválečné nabyly obrovských, předtím nevídaných měřítek.³ Matěj Spurný poukazuje na kontinuitu mentalit od nacistické okupace až do pozdních padesátých let, kdy se stabilizovala komunistická diktatura. Mentality projevující se touhou po homogenizaci a v praxi vylučováním všech, kdo nesplňovali jednotící kritéria, podle něj umožnily provést poválečnou očistu společnosti, jež zajišťovala legitimitu nastupující komunistické diktatury.⁴ Havelkův poukaz k migraci po nástupu Hitlera k moci stojí za rozvedení. Ačkoli historiografii zabývající se meziválečným obdobím chybí práce, která by se soustředila právě na proměnu mentalit v souvislosti s uprchlíky před nacismem, lze vyjít z publikace zachycující československou imigraci nejen v rovině státních politik první republiky, nýbrž i imigrační praxe.⁵ Autoři konstatují, že v praxi docházelo jak k přijetí imigrantů do společnosti (většinou v případě elit), tak k různým formám exkluze (v případě uprchlíků nemajetných či „židovských“, přičemž židovství sloužilo jako vylučující figura).⁶ Otevřenou otázkou zatím zůstává, jestli a jak uvedené techniky vylučování souvisejí s podobnými nacionalistickými diskurzivními praktikami, a hlavně s případnou radikalizací mentalit obyvatelstva první republiky.

Blízko Havelkovu chápání kontinuity upozaděného, avšak o to více určujícího sociálního procesu, jehož derivacemi mohou být i geopolitické změny, stojí Jakub Rá-

2 HAVELKA, Miloš: Srovnávání nesrovnatelného aneb Existovala v nejnovějších českých dějinách epocha totalitarismu? In: *Soudobé dějiny*, roč. 16, č. 4 (2009), s. 607–624, zde s. 616.

3 Tamtéž.

4 SPURNÝ, Matěj: *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha, Antikomplex 2011, s. 11.

5 ČAPKOVÁ, Kateřina – FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933–1938*. Praha – Litomyšl, Paseka 2008.

6 *Tamtéž*, s. 336 n.

kosník.⁷ Uvažuje o strukturálních přeměnách evropské modernity, které považuje za důsledky hospodářské krize. Pozornost věnuje krizi sociální, respektive krizi sociální: „problematicke obecné restrukturalizace vztahu občan – společnost – stát“ ve třicátých letech dvacátého století.⁸ V krizi a válce spatřuje „v zásadě jednotný proces vytvářející novou konfiguraci strukturálně diferencovaných subsystémů moderní společnosti, tzn. jinými lapidárnějšími slovy řečeno, kvalitativně odlišnou podobu vztahů mezi státem, hospodářstvím, kulturou (zde v úzkém smyslu šíření a dostupnosti produktů masové kultury a masového vzdělávání) a občany (občanskou společností)“.⁹ Novou koncepci sociálního občanství, která podle něj odráží takovouto přeměnu, rozděluje do tří fází. Z hlediska promyšlení kontinuity mezi první a druhou republikou však stačí uvést jen fázi první: v Rákosníkově pojetí se vyznačovala formulováním konceptu sociálního občanství, založeného na vyšší míře organizace společnosti, prostřednictvím zkušenosti s důsledky krize v době před vypuknutím druhé světové války.¹⁰ Domnívám se, že pokud analyzujeme období druhé republiky, je potřeba tento proces zohledňovat.

Jaroslav Med se ve své poslední – a podle čtenářských ohlasů velmi úspěšné – knižní publikaci *Literární život ve stínu Mnichova*¹¹ pokouší osvětlit jednání vybraných aktérů – hlavně katolických literátů, jak je souhrnně nazývá – v době druhé republiky. Autor v jednom rozhovoru vedeném při příležitosti vydání knihy¹² pregnantně vysvětluje, proč považoval za nutné začít svou práci první republikou. Uvědomil si totiž, že není možné porozumět tématu bez zohlednění typických zkušeností a očekávání, s nimiž aktéři jeho knihy do druhé republiky vstupovali. Právě důraz na kontinuitu tvoří základ celé práce.

Předmětem, na němž tuto kontinuitu sleduje, má být „literární život“. Med jím rozumí „odraz společenské role literatury“ (s. 8), svébytný prostor ovlivňování a vytváření občanského vědomí, který však není přímo odvozen ze stranicko-politických aktivit. Tento prostor podle něj vyplňuje publicistika, v níž jsou „role a charisma spisovatele subjektu naprosto nezastupitelné“ (s. 8). Myslím si, že se nejedná o nikterak snadno uchopitelný a srozumitelně podaný koncept. Jeho analytické použití skýtá celou řadu problémů. Předně není úplně jasné, co ještě může a co už naopak nemůže být v „literárním životě“ zohledněno. Autor do něj v publikaci řadí osobní vztahy jednotlivých autorů, různé literární skupiny, publicistické texty a podobně. Proč se přitom nezabývá například nakladatelskou politikou nebo fungováním publicistické produkce, není ale zřejmé. Nesystematicky tak redukuje vlastní badatelský prostor. Namísto vhledu do fungování a struktury literárního

7 RÁKOSNÍK, Jakub: Dlouhá 30. léta (1929–1945): Konceptuální přístupy k transformaci modernity. In: *Dějiny – Teorie – Kritika*, roč. 7, č. 2 (2010), s. 222–238.

8 Tamtéž, s. 223.

9 Tamtéž, s. 226.

10 Tamtéž, s. 234.

11 MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha, Academia 2010 (dotisk 2011), 340 stran. Kniha zvítězila v tradiční vánoční anketě *Lidových novin* o nejlepší knihu roku 2010 v kategorii naučné literatury.

12 Viz pozn. 1.

pole¹³ seznamuje pouze s jeho vybranými aspekty. Výrazně se limity zvoleného konceptu ukazují v chápání funkce písíciho subjektu (literáta). Přestože se autor alespoň částečně snaží vysvětlit strukturu literárního pole („literární život“), vždy klade důraz na subjektivní stránku jednání jeho aktérů, aniž by ukazoval možnosti a limity, v nichž se jejich jednání odehrávalo. Často se pak v jeho líčení jeví vývoj názorů a postojů literárních osobností jako nevyhnutelná přímá cesta bez jakýchkoli alternativ. Literáti ve své publicistice sice nepochybně čerpali z vlastního uměleckého génia, avšak obecně řečeno, zároveň se v ní odrážela struktura literárního a politického pole, jež se na druhé straně jejím působením také proměňovalo.

Z podobného důvodu ztroskotává snaha schematizovat pozice, jež zastávali literáti vstupující svou publicistikou do veřejného diskurzu. Jaroslav Med se pokouší vyjít z tradičního rozlišování politického spektra na levič, střed a pravici, avšak pozice publicisticky aktivních literátů nekopírovaly stranicko-politický systém. V již nabídnuté definici „literárního života“ ostatně sám uvádí, že ho zajímá prostor, který není přímo odvozen ze stranicko-politických aktivit (s. 8). K zachycení jednotlivých pozic autorovi chybějí konceptuální nástroje, které by dokázaly tematizovat i jejich proměny a jejich vnímání v průběhu času. Literární publicistiku lze chápat jako vstup literátů do politického pole, jehož struktura je velice různorodá a nesestává jen z politických stran. Rozdělení na publicistickou literární levič, střed a pravici není na škodu věci, ale jeho nereflektovaná identifikace s pozicemi literárního pole (levicová avantgarda, státotvorný střed a katolická pravice) příliš zjednodušuje dobový prostor možností. Stanovuje tři poměrně pevně ohraničené základní varianty, jejichž konzistenci se ve výkladu nedaří udržet ani samotnému autorovi. Myslím, že pro přesnější diferenciaci by se musel zaměřit na neustálé „vyjednávání“ vzájemných hranic a dobové vnímání pozic literátů ostatními publicisty. Dělení literární publicistiky na škále pravice – střed – levice by patrně získalo větší opodstatnění, kdyby vycházelo z vazeb literátů na pozice zastávané periodiky nebo nakladatelstvími, v nichž byly jejich publicistické texty tištěny. Narušila by se tím ovšem teze o literární publicistice jako prostoru, který není přímo odvozen od stranicko-politické aktivity.

Nepromyšleným dojmem působí také užívání slova „fašismus“ a od něj odvozených adjektiv. Kniha obsahuje podkapitulu „Ujasnění pojmů“, v níž se upozorňuje na nerozlišování a splývání pojmů „fašismus“, „nacismus“ a „autoritativní stát“ v dobovém kontextu. Fašismus autor označuje za pravicový proud. Dále konstatuje, že když literární pravice nedokázala konkurovat levicové avantgardě, změnila se její kritika v odpor k samotné demokracii (s. 33). Na pravici sleduje potenciální cesty k fašismu a nacismu, není ale zřejmé, zda jimi rozumí časově a prostorově

13 V následujících pasážích sice pracuji s pojmy francouzského myslitele Pierra Bourdieu, avšak možnosti, jak konceptuálně uchopit literární život, by se nepochybně našlo více (BOURDIEU, Pierre: *Pravidla umění: Geneze a struktura literárního pole*. Brno, Host 2011; TÝŽ:

Teorie jednání. Praha, Karolinum 1998).

lokalizované ideologie.¹⁴ V zásadě s odvoláním na politického myslitele Raymonda Arona rozlišuje fašismus a nacismus jako dva typy totalitarismu, což má dokládat poukaz na rozdílnost režimů v Mussoliniho Itálii a Hitlerově Německu. Nejprve hovoří o „fašistickém totalitarismu“ v Itálii, záhy konstatuje, že „mířil spíše ke klasickému autoritativnímu státu“, kdežto nacismus a komunismus vytvářely „diktaturu absolutně totalitní“ (s. 39). Fašismus prý do pravicového prostředí vnesl myšlenku revoluce a do levicového ideu realizace jedince v rámci kolektivu (s. 34).

Ostrý řez mezi fašismem a nacismem činí Jaroslav Med proto, aby jednoznačně a jednou provždy vyvrátil všechny úvahy, které by snad mohly vést od recepce fašismu prvorepublikovými katolickými literáty k plynovým komorám či rasové politice „očisty“ ve třetí říši. Sám k tomu říká: „A posun v interpretaci může znamenat posun od autoritativnosti k vražedné zřůdnosti holokaustu, a to rozhodně není zanedbatelné vychýlení interpretačních vah.“ (s. 42) Jednostranné zdůrazňování radikální odlišnosti (v jednotném čísle) však považují za neudržitelné. Nacismus se v podobě hnutí formoval ve stejné době jako autoritativní režimy v Polsku či Rakousku. Měli bychom snad rezignovat na tázání po podobnostech artikulovaných zkušeností a očekávání aktérů v Německu, Polsku či Rakousku? Je přitom třeba zohlednit odlišnost kulturních kontextů, ale *a priori* odmítnout hledání kupříkladu strukturálních podobností bychom neměli. Nacismus a různé varianty autoritativních režimů sice můžeme vykládat jako odlišné či snad vzájemně si konkurující politické projekty, avšak také jako podobné způsoby formulace konceptu sociálního občanství (založeného na vyšší míře organizace společnosti) ve smyslu Rákosníkovy konceptualizace strukturálních přeměn společností v důsledku velké hospodářské krize. Neměli bychom opomíjet ani vzájemné podobnosti týkající se technik a praxe vylučování, kontroly, prevence, organizace práce atd. Možná pak nahlédneme v jiném světle třeba legislativní rozhodnutí zřídit za druhé republiky pracovní kárné tábory (vládní nařízení č. 72/1939 Sb. z 2. března 1939).

V druhé dekádě Republiky československé se podstatně prohloubila různorodost pozic, jež zastávali literáti v politickém poli. Jaroslav Med se v té souvislosti soustředí na „neuralgické body“ (s. 68) tehdejší publicistické tvorby. Jde o nejvýznamnější témata prvorepublikového veřejného diskurzu, na nichž lze sledovat pozice jednotlivých literárních okruhů a jejich reprezentantů. Analýza začíná debatou o krizi demokracie, pokračuje diskusí o španělské občanské válce a končí tématem obrany republiky v roce 1938.

Přestože krizi demokracie věnoval autor celou jednu kapitolu, nebylo v jeho silách (ostatně ani záměrech) zpracovat tuto problematiku zevrubněji.¹⁵ Krizi lze

14 V domácí historiografii činil kroky směrem k širokému pojetí fašismu především Bedřich Loewenstein (LOEWENSTEIN, Bedřich: *Civilizace a fašismus: Studie z let 1969–1971*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2003, s. 86; TÝŽ: *Středověk dvacátého století: Několik úvah nad fašismem a jeho předpoklady*. Praha, Horizont 1970).

15 Lze tu odkázat na několik dosavadních prací různé povahy: BROKLOVÁ, Eva: *Agrární strana a demokracie*. In: BROKLOVÁ, Eva – TOMEŠ, Josef – PEHR, Michal: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2008, s. 35–42; HARNA, Josef: *Krise evropské demokracie a Československo 30.*

obecně rozumět jako „dysfunkci normálního vztahu mezi horizontem očekávání a prostorem zkušenosti“ individuálních či kolektivních aktérů.¹⁶ Projevovala se nedostatkem důvěry v politický systém a jeho schopnost řešit hromadící se problémy,¹⁷ který mnohdy ústil do zpochybňování legitimacy dosavadního režimu a hledání alternativního společenského uspořádání. Takřka každý publicista ve třicátých letech minulého století přišel s nějakým nápadem na řešení krize demokracie, nebo ji alespoň jistým způsobem reflektoval ve své tvorbě – právě jako temporální rozpor mezi zkušenostmi a očekáváními. Rezervovanější postoje zaujímali autoři „literárního středu“, kteří byli vcelku ve shodě s myšlenkami Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše přesvědčení o platnosti současné formy státního zřízení, zároveň ale připouštěli dílčí změny. Cesta tehdejší demokracie byla pro literáty typu Ferdinanda Peroutky nebo Karla Čapka cestou „zdravého rozumu“, přestože s československými poměry nebyli úplně spokojeni.

Nejvíce prostoru Med věnoval postojům katolicky orientovaných spisovatelů a publicistů k prvorepublikovému režimu. Všichni byli podle něj zajedno s Jaroslavem Durychem, že liberální duch demokracie „stojí v opozici proti křesťanské spiritualitě“, a proto ji odmítali (s. 52). Durych chtěl kategorii českého národa za každou cenu „vytrhnout z účelové uzurpace konzervativní pravici, hlásající nacionalismus s ateisticko-fašizujícím přízvukem“ (s. 54). Výsledkem jeho snah byla syntéza „nacionality s katolicitou“, která – jak Jaroslav Med přiznává – tvořila jeden z konstitutivních ideových prvků druhorepublikové kulturní a literární atmosféry (s. 54). Uvědomuje si tedy, že Durych a jiní katoličtí literáti ve třicátých letech otevírali prostory možnostem, v nichž se konstituoval dominantní diskurz druhé republiky.

Druhý polarizační milník „literárního života“, který autor analyzuje, nastal s vypuknutím občanské války ve Španělsku. Literáti se podle jeho výkladu přikláněli na tu či onu stranu konfliktu podle svých politických sympatií. Demonstruje to na příkladech tří význačných českých spisovatelů, kteří mu reprezentují postoje literární levice, středu a pravice: Františka Halase, Karla Čapka a Jaroslava Durycha. Konstatuje, že první a druhý proud měly k sobě i přes oboustranné výhrady blíže. Každý identifikační směr ve vztahu k válce ve Španělsku „akcentoval národní jednotu s jinou ideovou konstantou“ (s. 100). Staví-li Miloš Havelka kontinuitu období 1938 až 1956 na „zaklínadlu“ o potřebě politické a národní „jednoty“,¹⁸ Medova formulace ukazuje, jak plodné může být protažení kontinuitní linie až do poloviny třicátých let. Zvýšený důraz na národní jednotu se totiž konstituuje v diskurzu o nutnosti

let 20. století: Srovnávací sonda. Praha, Historický ústav AV ČR 2006, s. 125–131; SEKANINA, Milan: *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska.* Praha, Libri 2004, s. 79–115. Z dobových reflexí stojí za pozornost např. publikace Františka Modráčka *Fašistické převraty: Krise poválečných demokracií* (Praha, Jaroslav Salivar 1937). Nedávné reedice se dočkala též první část spisu Josefa Ludvíka Fischera *Krise demokracie* (Praha, Karolinum 2005; 1. vydání 1933).

16 RICOEUR, Paul: Je krize jevem specificky moderním? In: PECHAR, Jiří (ed.): *Pojem krize v dnešním myšlení.* Praha, Filosofia 1992, s. 42.

17 Viz JASPERS, Karl: *Duchovní situace doby.* Praha, Academia 2008, s. 84.

18 HAVELKA, M.: *Srovnávání nesrovnatelného*, s. 613 (viz pozn. 2).

obranu republiky, respektive jejího ohrožení. V jeho rámci se zásadně proměňuje význam figury němectví. Možná že i autorem zmíněné sblížování levicového a středového proudu se odehrávalo na základě tohoto posunu. Ostatně po druhé světové válce uspěli komunisté právě díky své nacionalizaci¹⁹ – nabídnutím výkladového schématu, které (díky obohacení tradiční figury nacionalistického diskurzu Němců jako odvěkých nepřátel českého národa o Němce jako nacisty a odvěké nepřátele českého národního státu) radikálně pozměnilo stávající pojetí českých dějin. Proč se nesblížily všechny tři proudy? Vysvětlení může spočívat v ambivalentním zacházení s „němečtím“ v diskurzu literární pravice: její zástupci totiž na jedné straně německý nacismus ostře kritizovali, zároveň se ale nebránili využívání kritické pozice vůči první republice, kterou nacismus otevíral.²⁰

Samostatnou kapitolu autor vyčlenil také antisemitismu v předválečné české kultuře. Vychází z přesvědčení, že jeho původ je třeba hledat v národnostních třenicích Čechů a Němců v 19. století, a zdůrazňuje nacionálně-sociální aspekty jeho projevu (s. 84 n.). Přejímá tak rámec souboje dvou homogenních etnik vlastní nacionalistickému diskurzu od konce 19. století, ve kterém není prostor pro jednoznačně nevyhraněné – každý se musí přiklonit na jednu ze dvou možných stran. Součástí takového rámování je i rozlišování specificky českého, nerasového antisemitismu oproti německé rasistické variantě.²¹ Kapitola dokazuje, jak obtížně se historiografická produkce vypořádává s tématem holokaustu. Ačkoli se Med staví do pozice morálního soudce v celé knize, téma antisemitismu jako by ho nutilo k zaujetí ještě ostřejšího stanoviska. Tvrdí, že až na jedinou výjimku (Jakub Deml) „obstála literatura druhé republiky rozhodně se ctí“ (s. 97). Nutno dodat, že mnohem více než o antisemitismu mluví o antijudaismu, tradičním nepřátelským vztahu křesťanství k židovskému náboženství. Antijudaismus narozdíl od antisemitismu v různých variacích neustavuje linii ústící v plynové komory vyhlazovacích táborů třetí říše. Dá se sice poukázat na fakt, že nacisté využívali i antijudaistickou argumentaci, přesto nechci předem vylučovat přínos, jenž koncept antijudaismu nabízí. Přínejmenším křesťanský univerzalizmus v sobě skýtá možnost konverze, kterou bychom v nacismu hledali marně.

Do druhé republiky vstupuje Med epizodou posledních měsíců života Karla Čapka, který se stal lidským hromosvodem mnichovského zlomu. Autoritářské tendence zasáhly také „literární život“, v němž hlavní slovo získal katolický proud, jehož

19 Viz SPURNÝ, M.: *Nejsou jako my* (viz pozn. 4).

20 Uvádím Medovo shrnutí Durychovy argumentace, které přechází do přímé citace jeho textu s názvem „Jablko sváru“: „Nelze se divit, že se na nás Němci dívají kriticky, když jsme s takovou vlídností přijali německé emigranty. Těžko můžeme chtít, aby se naši Němci dohodli s naším zednářstvem, s naší volnou myšlenkou, s naší předstíranou humanitou, která mobilizuje celý svět pro popravu jednoho anarchisty [narážel na španělskou občanskou válku, pozn. aut.], ale blahovonně přihlíží k vraždění tisíců křesťanů kdekoli na světě. [...] Dvacet let byl u nás národ veden po cestách nevedoucích nikam.“ (s. 101)

21 Srv. FRANKL, Michal: „*Emancipace od židů*“: *Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha – Litomyšl, Paseka 2007, s. 311 n. Autor upozorňuje na vágnost a nepřesnost uvedených tvrzení, s tím že záleží na definici rasového antisemitismu.

stoupenci se zasazovali o zavedení modelu řízené kultury a preferovali stavovské státní zřízení před parlamentní demokracií. Přestože většina spisovatelů ve druhé republice podle Meda usilovala o obranu národní kultury a toužila po organizačním a ideovém sjednocení literatury, v důsledku katolické kampaně za očistu literatury se polarizace „literárního života“ dále vyhrcovala (s. 265). Dřívější kritická pozice vůči liberálnímu řádu s koncem první republiky nezmizela, nýbrž se radikalizovala, když různí publicisté, politici a také literáti útočili na symboly prvorepublikového uspořádání (Masaryka, Beneše, humanitní ideály demokracie atd.). Katolická kritika se tak v nových poměrech proměnila „v gesto ataku vůči demokracii a svobodě názorů“ (s. 249). Autor přitom nepřehlíží její zřetelnou názorovou kontinuitu s dobou minulou: „katoličtí publicisté v podstatě psali ve stejném duchu jako v předmnichovské republice“, pouze přitom prý nerozpoznali odlišné důsledky svých vlastních slov v nových poměrech (s. 293).

Přínos Medovy knihy podle mého názoru spočívá zejména v hledání a rozboru tradic české literatury první poloviny dvacátého století. Autor představuje čtyři ideálnětypické formy národních tradic projevujících se ve sledované publicistice: svatováclavskou, barokní, ruralistickou a národně buditeckou, reprezentovanou literárním historikem Arne Novákem. Zvýšenou pozornost čtenáře si zasluhují pasáže o literární levici. Levicová avantgarda byla podle Meda antitradicionalistická, protože pochopila tradici jako pouhou zátěž na cestě stále vpřed, a nikoli „jako svobodnou volbu jedince při hledání cesty k nadosobnímu cíli“ (s. 118). Vztahuje-li se toto tvrzení na recepci českých *národních* tradic, lze je – byť s výhradami – přijmout; běží-li ale obecněji o vztah avantgard k umělecké minulosti, bylo by to příliš velkým zjednodušením.²² Med pouze připouští, že levicoví autoři oceňovali barokní lidovou slovesnost (s. 139) a v souvislosti s vyzdvihováním literárního folkloru dospěli k pokusům o „socializaci nacionalismu“ (s. 122).²³

Medovo zkoumání charakteru „literárního života“ ústí v konstatování, že politická publicistika za druhé republiky prováděla nepolitickou politiku, „nabízela nepolitickými argumenty zpětnou vazbu politice“ (s. 286). Postavení katolických literátů chápe jako paradox: na jedné straně distance od politického provozu, zároveň ale všudypřítomnost kultury v nitru politiky jako důležitého morálního stimulu (s. 285). Takové pojetí ovšem, domnívám se, plně odpovídá úloze kultury v koncepcích stavovského (autoritativního) státu. Na úplný závěr pronáší Jaroslav Med zobecňující hodnocení: „A při vši rozporuplnosti některých literárních vystoupení lze konstatovat

22 Konkrétně avantgarda první republiky paušálně neodmítala umělecké tradice, zejména nikoli baroko, manýrismus a uměleckou epochu 16. století, jak dokládá Josef Vojvodík (1910: Mezi tradicí a novým viděním. In: PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny: Česká literatura v letech 1905–1923*. Praha, Academia 2010, s. 174).

23 Že zdaleka nejde jen o specifika českého kulturního kontextu, nýbrž o obecný evropský trend, dokládají jednak texty promýšlející ustavování komunistické diktatury či kontinuitu od druhé republiky po pozdní 50. léta (jak již bylo naznačeno) a také práce o proměnách nacionalismu (viz HOBSBAWM, Eric J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 145).

vat, že česká literatura v tomto přetěžkém období obstála se ctí a dokázala, jakou moc a váhu mají slova vzdorující útlaku totality.“(s. 294)

Nikterak neskrývaným cílem publikace *Literární život ve stínu Mnichova* je jednou provždy očistit katolické literáty od poskvrny klerofašismu a za ním se zjevujícího přízraku koncentračních táborů třetí říše. Její autor proto užívá hlasu vypravěče v poloze mravního soudce, který očišťuje a zároveň dává rozhršení. Lze souhlasit, že literáti, kteří zaujímali k první republice kritické pozice, v nichž více či méně souzněli s fašismem a nacismem, nebyli proto ještě jednoduše fašisté či nacisté a nejsou obtěžkáni vinami jejich vlády. Ale hlavní vysvětlení jejich jednání v podání Jaroslava Meda, totiž že nebyli schopni rozpoznat změněnou situaci druhé republiky oproti předmnichovským poměrům, zní samo o sobě příliš naivně. Autor je dokonce sám v knize implicitně zpochybňuje, když píše, že například Durychova kritika už v první republice otevírala prostor kritické pozici, na níž se pak zakládala druhá republika. Jako by si neuvědomoval, že legitimita druhé republiky se ustavovala zejména na kritických textech útočících na legitimitu první republiky. Znamenalo to mimo jiné, že literáti, kteří se prezentovali touto kritikou již před Mnichovem, disponovali po Mnichovu obzvláště silným symbolickým kapitálem, jenž jim poskytl institucionální zajištění, a tudíž i podíl na tvorbě druhorepublikových politik. Mohlo to platit ale i opačně, totiž že institucionální zajištění propůjčovalo symbolický kapitál. Takovouto institucí se stala na podzim 1938 Národní kulturní rada, v níž usedli Rudolf Medek, Jaroslav Durych, Rudolf Ina Malý a další. Její programové prohlášení volalo po očištění lidové výchovy v oblasti literatury – a vyskytly se i pokusy sestavit nový kánon národních autorů, v němž bychom našli Jakuba Demla, Rudolfa Medka, Jaroslava Durycha a podobně, nikoli však Karla Čapka, Jaroslava Haška nebo Vítězslava Nezvala.²⁴

V již citovaném rozhovoru o své knize Jaroslav Med tvrdí, že například kampaň proti Karlu Čapkovi rozpoutali „fašizující primitivové a spodina“.²⁵ Zvolená formulace mu umožňuje očistit katolické literáty od spojitosti s obecně známým a odsuzovaným jednáním. Primitivy či spodinou bychom však mohli rozumět třeba čtenáře Durychových článků – pokud by autor byl vůbec ochoten uvažovat o čtenářském publiku textů, které mu slouží za prameny. V tom mu ale primárně brání pozice morálního soudce, byť je sekundárně třeba brát v potaz badatelské limity takové otázky. Aby mohl nechat zaznít jiný vypravěčský hlas, musel by autor využívat konceptuálních nástrojů a pečlivě si připravit badatelské pole. Nejenže není jasné, co je pro něj pramennou stopou, často se dokonce z jeho práce úplně vytrácí analytický přístup. Nejvíce postrádám být sebemenší snahu konceptualizovat vztah mezi naprostou svobodou jednání sledovaných literárních subjektů a strukturálními omezeními možností jejich jednání. Autor coby soudce záměrně volí důraz na první, druhé tematizuje jen mimoděk.

24 Viz KUKLÍK, Jan: Lámání Ducha: Školství v „autoritativní demokracii“. In: *Dějiny a současnost*, roč. 31, č. 9 (2009), s. 30–32 (viz <http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/3/lamani-ducha>, staženo 7.10.2012).

25 MED, J.: Druhá republika byla důsledek sociální krize, s. 4 (viz pozn. 1).

Literární život ve stínu Mnichova ani v nejmenším nevyčerpává potenciál, který může mít promýšlení kontinuit v českém kulturním kontextu od třicátých do pozdních padesátých let. Nesnaží se nabízet odpovědi na komplex otázek, které můžeme pracovníčně označit jako proces fašizace – ať už by se jednalo o analýzu proměn požadavků, které různá hnutí vznášela vůči státu v důsledku hospodářské krize, o transformaci státem utvářeného vědění o těchto aktérech, jež by se projevovala nejen na úrovni státních politik (například zákon č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran), ale i v praxi lokálních politik, anebo o ustavování nových forem organizace práce, disciplinačních technik a podobně.

Není možné také přehlížet, že Medova kniha byla spojena s nevídanou propagační kampaní, pocházející zejména z řad katolické církve. Taková situovanost díla není vzhledem k naznačenému obsahu vůbec náhodná. Knihu *Literární život ve stínu Mnichova* čtu jako jeden z mnoha současných projevů snah o obnovení – spíše než o reformulování – konzervativní katolické tradice v českém kulturním kontextu. Tradice, která se při kritice současného stavu společnosti nechává inspirovat nejen anglosaským či kontinentálním konzervatismem,²⁶ ale neštítí se ani zastávat pozice otevírané či obsazené fašismem.²⁷

26 Ve stejném duchu se nese i kniha Davida Hanáka *České konzervativní myšlení (1789–1989)* (Brno, Studio Arx 2007). Autor uvádí, že české konzervativní myšlení bylo utvářeno třemi elementy: obranou půdy, obranou víry a antimodernismem. Vytváří pak konzervativní rodokmen (Vavák – Palacký – Rieger – Pekař – Švehla – Hodža – Deml – Preisner – Čermák) vyhovující anglosaskému konceptu. Podobně jako Jaroslav Med se snaží uspokojit současnou společenskou poptávku: doložením starobylé existence českého konzervativního myšlení v duchu anglosaské tradice legitimizuje nynější konzervativně orientované politické subjekty a instituce.

27 Viz PUTNA, Martin C.: Svatý Václave, vyžeň fašisty! In: *Lidové noviny* (29.–30.9.2012), příloha „Orientace“, s. 21 n. (i–ii).